

Miloš
Jurkovič
Kruhy

MILOŠ JURKOVIČ
Kruhy

Miloš
Jurkovič
Kruhy

HUDOBNÉ
CENTRUM
2019

MILOŠ JURKOVIČ
KRUHY

© Miloš Jurkovič
© Hudobné centrum, Bratislava 2019

foto na obálke © Juraj Linzboth
obálka © Pergamen s. r. o.

Fotografie pochádzajú z rodinného archívu Miloša Jurkoviča.

Prosíme fotografov, ktorí v knihe nájdu svoju fotografiu, aby to oznámili vydavateľovi.

ISBN 978-80-89427-37-6 (print)
ISBN 978-80-89427-64-2 (ePDF)

Obsah

Slovo Milana Lasicu	9
Prvý predhovor – prečo Kruhy?	11
Druhý predhovor	12
Kruh 1: Detstvo a škola	14
Kruh 2: Jazz môj každodenný, ale aj „Tanzmusik“	29
Kruh 3: Polstoročnica „Sväzáckych predpoludní“	45
Prvá polovica kruhu 4: Vysoká škola múzických umení – študent	67
Extempore: Vyznanie lásky jednej budove	79
Kruh 5: Vojenský umelecký súbor – VUS.	84
Prvá polovica kruhu 6: SOSR – člen orchestra	99
Kruh 7: Pódium pre sólistu	119
Druhá polovica kruhu 4: Vysoká škola múzických umení – učiteľ	157
Kruh 8: OPUS.	179
Druhá polovica kruhu 6: SOSR – šéf	184
Kruh 9: Mozaika spolkov a čestných funkcií	193
Kruh 10: Galéria osobností	203
Životopisné údaje	254
Ocenenia	257
Flautová trieda prof. Jurkoviča	258
Diskografia	261
Menný register	265

Slovo Milana Lasicu

Nechcem si prisvojovať zásluhy, ale podotýkam vo všetkej skromnosti, že som to bol ja (alebo aj ja), kto nabádal Miloša Jurkoviča, aby napísal pamäti. Je to dôležité, pretože, aby som citoval svoj verš, „vždy bola naša sila v zabúdaní“. A to je zle. Kto si nič nepamätá, netuší, čo ho čaká. Je na nás, aby sme mapovali vlastné životy, aj keď taká mapa bude vždy viac žiariť ružovými farbami ako akýmkoľvek inými. Človek má tendenciu rozmýšľať o sebe zhovievavo. Niekedy až príliš. Ale to rozhodne nie je prípad Milošovho textu. Nehovorí ani tak o sebe ako o okolnostiach, v ktorých sa ocitol, o prostredí, z ktorého vychádzal a ktoré ho formovalo, o časoch, v ktorých žil.

Zoznámili sme sa na „sväzáckych“ predpoludniach, o ktorých píše: zdá sa, že aj pre neho, rovnako ako pre mňa a Jula Satinského, to boli „hviezdne chvíle“ našich začiatkov. Netrvali dlho, ale o to viac nás ovplyvnili. Miloš s jazzovými priateľmi bol neúprosným fanúšikom štýlu „west coast“ a ich idolom bol Modern Jazz Quartet. Neskoršie sme boli zase spolu na vojne, vo Vojenskom umeleckom súbore, kde sme mohli pokračovať v tom, čo sme predtým načili.

Miloš je výnimočný tým, že ako muzikant je tzv. obojživelník, teda interpret vážnej hudby aj jazzu. Takých nie je veľa ani doma, ani vo svete. Chcel by som ho spomenúť aj ako autora. Možno to bude pre mnohých prekvapenie, ale asi pred päťdesiatimi piatimi rokmi sme spolu napísali pesničku s mojím textom, volala sa *Chmúrne ráno*. Dodnes si ju občas pospevujem.

Chcem spomenúť ešte jednu dôležitú vec. V osemdesiatom deviatom bol Miloš rektorom VŠMU a v novembri to bol on, kto sa postavil na stranu štrajkujúcich študentov a spolu s nimi sa vzoprel moci. Nezaprel v sebe ozajstného jazzmana. Táto knižka mapuje jeho život, ale nájdeme sa v nej všetci.

Milan Lasica

Prvý predhovor – prečo Kruhy?

Moji oblúbení Monty Python začiatkom sedemdesiatych rokov uvádzali sériu skečov pod názvom, ktorý ustavične opakoval John Cleese: *And Now for Something Completely Different...* Až keď som mal napísané niektoré texty tejto knižky, uvedomil som si, že môj zdanlivo hudobne monotematický život je v skutočnosti portfóliom diferencovaných svetov, ktoré sa ako kruhy prelínajú a všetky sa otvárajú husľovým kľúčom (parafráza na Miroslava Válka). Svety študenta hudby, člena symfonického orchestra, jazzového hráča, klasického sólistu, hudobného pedagóga, akademického funkcionára, rektora vysokej múzickej školy, riaditeľa orchestra či hudobného vydavateľstva, organizátora hudobného života: tieto svety majú svoje špecifiká, ale spája ich spoločný vesmír hudby. Sú zviazané a istou časťou sa prekrývajú.

Jeden nesmierne dôležitý kruh môjho života z tohto rozprávania úmyselne vynechávam: rodinu, o ktorej sa zmieňujem len v kruhu Detstvo. Mám pocit, že by sa mi to len plietlo, a koniec koncov *family is something really different*.

Tak teda „Kruhy“. And these ARE different, but not completely.

Druhý predhovor

*Osel člověk, ten se lehce zná,
stále křičí: „IÁ, IÁ, IÁ!“
(Karel Havlíček Borovský)*

Profesor Rudolf Macudzinski, výnimočný ako klavirista rovnako ako originálna nátura, mal životné jubileum. Spolu s ním aj jeho manželka Sylvia, ktorá síce podľa rodného listu bola o rok staršia, ale starostlivo to tajila k veľkému gaudiu bratislavskej hudobnej obce, v ktorej každý o tom vedel, ale tváril sa, že nevie. Patrilo to k bratislavskému hudobnému folklóru. Pani Sylvia bola rovnako výbornou klaviristkou a s Rudym tvorili vysoko oceňované klavírne duo. Takže Slovenská televízia, ktorá sa v tom čase okrem šírenia socialistickej ideológie starala aj o kultúru, prijala rozhodnutie natočiť tomuto duu k jubileu dokument – vravalo sa tomu vtedy „medailón“. Scenár bol dosť voľný, stačilo splniť dve podmienky: nesmie tam byť nič protištátne/protisocialistické a musí tam byť minulosť, prítomnosť a aj plány jubilantov do budúcnosti.

Povedané, spravené. Prítomnosť – to bola Bratislava, klavírna trieda na HFVŠMU, koncertné pódium, domček na Úprkovej ulici. „Minulosť je Brno – tam sme obaja študovali a aj sa zoznámili“, vyhlásil Rudy a jedného rána mikrobús s kameramanom, režisérom a jubilantmi vyrazil týmto smerom. Ešte nebola diaľnica, tak pekne

po starej ceste, keď tu na prvej križovatke za Lamačom Rudy zavrelil „Doprava a zastať!“ A prekvapenému tímu prikázal natáčať, „... lebo tam vidíte našu budúcnosť.“ V lúčoch ranného slnka sa jagal čerstvo postavený architektonický skvost Ferdinanda Milučkého – bratislavské Krematórium...

Život je príliš vážna vec na to, aby ho človek prežil bez humoru, a preto som takéto prístupy k nemu vždy prijímal s porozumením. Väčšina ľudí sa v prvej polovici svojho života humoru nebráni, ale v tej druhej niektorí tento zmysel strácajú. Na vine sú nielen starosti a choroby, ale aj jav, ktorý som si sám pre seba definoval ako stav, keď si začne človek sám seba neprímerane vážiť. Vtedy humor ide stranou a dotýčný len starostlivo sleduje, či si ho takto považujú aj ostatní a či náhodou nejaké vtipné poznámky nezlahčujú jeho zásluhy. V tomto období postihnutá osoba – povedané po prešporsky – „stráca glanc“, obvyčajne natrvalo. Jednou z indícií, ktorá naznačuje prechod do takéhoto stavu je aj narastajúce nutkanie postihnutého začať písať spomienky, v ktorých dominuje prvé osobné zámeno jednotného čísla. Toto nutkanie vzniká bez ohľadu na to, či je vôbec hodno o čomsi písať, často dokonca v reverznej súvislosti. Odkedy sa píše na počítači, je takýchto spisov stále viac, prečítal som si ich dosť a nie raz som si pritom spomenul na Havlíčkov epigram.

Svetoznáma čembalistka Zuzana Růžicková tento problém nemala. V útlej knižke umne a skromne votkala svoj životný príbeh do kapitol, z ktorých každá hovorí o jej spolupráci s nejakým vynikajúcim hudobníkom. Elegantné riešenie, ktoré navyše dáva vyniknúť jej umeleckému a ľudskému rozmeru bez hlúpeho sebaadorovania.

Idem písať, pani Zuzanku nebudem kopírovať, ale budem sa snažiť nestratiť glanc. A budem aj vážny, ale nie stále.

Kruh 1

Detstvo a škola

Ten zvláštny rozpor v morálke a myslení intelektuálskej strednej triedy – konzumácia umenia ako samozrejmej súčasti životných potrieb a súčasne odmietaná predstava, že by sa naše nadané dieťa stalo profesionálnym umelcom (= bohémom, nezodpovedným človekom, vyvrhelom) – spôsobil, že som sa k povolaniu hudobníka dostal veľmi neskoro. Takže nezačínam svoje spomienky tak, ako je typické u umelcov: „Už ako dieťa...“ V našej rodine pritom umenie a predovšetkým hudba patrili k niečomu každodennému. Mamin pekný, krehký soprán, ktorý bol dokonca istý čas školený legendárnym profesorom Egemom, ma sprevádzal nielen národnými pesničkami, ale aj úryvkami z oper. Návštevy koncertov, opery a operety, rodinné spievanky, ktoré sprevádzali mnohé stretnutia – to všetko formovalo môj vzťah k hudbe. Niektoré z tých stretnutí mali až magickú atmosféru 19. storočia – to keď rodina zasadla u troch starých tiet Stanekových v ich romantickej vile na Hlbokej ceste číslo 6 v obývačke vykúrenej liatinovými kachľami a zariadenej v *altdeutsch* štýle. V sprievode starého pianína zn. Wessely-Wien, ktoré dodnes pietne uchovávam, sa spievalo od folklóru cez ruské

romance až po piesne od Schneidera-Trnavského a Čajkovského. Hra na klavíri bola samozrejmosťou, rovnako ako za prirodzené sa v rodine považovalo, že umenie patrí k výplni voľného času, ale: slušný človek má mať *solídne* povolanie.

A tak hudobne nadané dieťa spievalo, poznalo veľa ľudových piesní, chodilo na koncerty, do divadla a na výstavy, veľa čítalo a v škole prospievalo. Chodilo na klavír, samozrejme, a nebolo z toho veľmi očarené, pretože bolo treba denne cvičiť. Každoročné hodnotenie všetkých dám, ktoré ma postupne učili, vyznievalo unisono: nadaný, ale lenivý. V skutočnosti nebola to ani tak lenivosť, ale nedostatočná motivácia: klavír nebol nástrojom, ktorý by ma dokázal pripútať, ako sa oveľa neskôr ukázalo. Ale medzitým museli uplynúť roky.

Evanjelická jurkovičovská rodina je konzervatívna. Povahou sú to zodpovední hospodári, tým bol aj zakladateľ rodu Samuel Jurkovič, ktorý v 19. storočí v Sobotišti vytvoril prvé slovenské gazdovské združenie, stykal sa a spolupracoval so štúrovcami. Jeho dcéra bola prvá slovenská herečka Anička Jurkovičová, neskôr manželka Jozefa Miloslava Hurbana. V rodokmeni sa spomínajú aj Vajanskí, Boorovci, Royovci a iné slávne mená, na čele s mojím prastrýcom architektom Dušanom Jurkovičom (to bolo prijateľné, pretože síce architekt je umelec, ale súčasne je to „solídne“ povolanie a uJKo Dušan aj úspešne podnikal). A koniec koncov Anička to herectvo prevádzkovala len ako slobodná a po vydaji sa preorientovala na starostlivú matku rodiny. Najlepším dôkazom toho je jej deväť detí, z ktorých najstarší bol Svetozár Hurban-Vajanský.

Našťastie z matinej strany bol svetonázor o niečo voľnejší. Jej otec Ferdinand Krafta bol síce evanjelickým farárom (podobne ako starý tata z otcovej strany a otcov brat takisto), ale na rozdiel od jurkovičovských duchovných nebol strnulý vo svojej viere, mal zmysel pre humor a jeho uvoľnenosť šla tak ďaleko, že sa stal autorom textov tzv. *šlágrov*, z ktorých *Milá moja*, *premilená moja* (hudba Ernest Genersich) sa dodnes uvádza v análoch slovenskej prapopmusic.

Tento muž príťažlivého zovňajšku vykonával citovanú ľahkovážnu činnosť pod umeleckým menom Ferdo KRAFTA-Zariečsky, čo v tom čase pre kňaza bolo asi také, ako dnes nazvať sa Whisky, Rytmus, či Koňák. Nemení to však nič na veci, že túto činnosť vykonával popri váženom povolaní. Vplyv a gény tejto polovice rodiny zohrali dôležitú úlohu v zmäkčení jurkovičovského konzervativizmu pri utváraní mojich povahových vlastností.

Môj otec bol zakladajúcim (od roku 1928) riaditeľom Slovenského národného (pôvodne Zemedelského) múzea. V tejto impozantnej budove na Vajanského nábreží v Bratislave, diela architekta Harmínca, som prežil v služobnom byte prvé, kúzelné roky. Múzeum je najkrajšie v čase, keď nie je otvorené pre verejnosť (aj v Hollywoode to už zistili) a keď ma môj otec, vládca všetkých jeho pokladov, vodí nielen po expozíciách, ale aj po depozitoch a o všetkom vie všetko. Privilegiá ako chytiť do ruky tureckú šablú s rukoväťou vykladanou polodrahokamami, obdivovať zblízka funkčný model trnavského cukrovaru v dielni jemného mechanika pána Zacska a neskôr jeho syna a pokračovateľa Ernesta, vidieť ako sa pripravujú zvieratá a hmyz v ateliéri Toníka Wolfa, spolu s významnými vedkýňami Dr. Alžbetou Güntherovou a Dr. Ľudmilou Kraskovskou sledovať umenovedné a archeologické výskumy, voňať čerstvé bukové hobliny v stolárskej dielni majstra Fabiána Brenčíča, kde sa vyrábali všetky vitríny do expozícií, toto všetko korunované častými návštevami dvojpodlažnej kotolne, kde hučalo v obrovskej peci a vládol večne čierny pán Rosipal, ktorý mi dovolil tiskať a na točniciach obracať „ponvágle“ na uhlie – rozprávkový mikrokozmos dieťaťa, ktoré nasávalo do seba plnými dúškami všetky tie zázraky okolo seba. Patrili k tomu aj hodiny strávené v otcovej úradovni, kde sa o mňa starali decentné a milé dámy – pani Erdélyová, vyslovene materský typ, a oveľa mladšia slečna Tomanová, ktoré ma zasobovali rôznymi kancelárskymi potrebami a boli mi vzorom, ako sa krásne píše (klasickým perom, namáčaným do kalamára). Mali ma úprimne rady a mne sa zvlášť páčilo, keď ma slečna Tomanová

k sebe privinula, pretože mala nádherne vyvinuté poprsie. Keďže svet je malý, o mnoho rokov neskôr som učil na VŠMU jej veľmi nadanú vnučku, ktorá síce podedila krásu svojej starej mamy, nie však tento jej pekný zvyk.

Do spomínaného ansámblu pribudli v rokoch 1952 – 1955 ďalšie dve mimoriadne osobnosti: Dr. Magda Husáková-Lokvencová a Dr. Ester Plicková. Pani Lokvencová, umelecká odchovankyňa Jána Jamnického, bola do múzea v časoch väznenia jej manžela „uprataná“, pretože z Novej scény, kde bola herečkou a režisérkou, ju vyhodili. „Upratanie“ bol v období socializmu bežný postup zaobchádzania s ľuďmi, ktorí sa stali nepohodlnými, napríklad o viac ako dvadsať rokov neskôr bola na VŠMU uprataná iná nepohodlná osobnosť – Juraj Alner do funkcie vedúceho Knižnice VŠMU. Medzi týmto spôsobom upratania a väzením bol ešte medzistupeň: v bratislavskej panelárni sa mnohí robotníci medzi sebou oslovovali „pán inžinier“, „pán doktor“ a „pán profesor“. Upratovanie bola v totalitných režimoch vôbec obľúbená manipulácia pre osoby s diagnózou „príbuzný delikventa“. Keď ujo Rudo, generál Rudolf Viest, vstúpil do Slovenského národného povstania, jeho sestru, moju starú mamu, promptne upratali do koncentračného tábora a aby jej nebolo smutno, tak aj so starým tatom. Našťastie Terezín nebola kategória vyhladzovacieho tábora, prežili to.

Dr. Lokvencová prideliť do múzea s úlohou založiť divadelný archív, ktorý tam dovtedy neexistoval. Výsledky jej práce boli veľmi užitočné o niekoľko rokov neskôr, keď v roku 1961 vznikol Divadelný ústav. Jej partner Ctibor Filčík ju v múzeu občas navštevoval a ja som ako citlivý pubertiak veľmi vnímal charizmu tohto uhrančivo krásneho páru ľudí. U Filčíka, prvého herca, ktorého som mal možnosť vidieť mimo javiska, som cítil akési fluidum, ktorému som nevedel prísť na meno. Až neskôr som si uvedomil, čo to bolo: pre herca je celý svet javiskom. Pre herca jeho typu to platilo dvojnásobne.

Magda Lokvencová bola pre Filčíka múzou, ktorá ho v jeho tvorbe posúvala vpred. Stála aj za jeho rolou v Sartrovej hre *Diabol*

a *Pán Boh*, známej tým, že je „prekliata“, lebo herci, ktorí ju prijali, predčasne zomierali. Na povery neverím, ale Filčík po premiére ťažko ochorel a v tom istom roku (1966) Magda Lokvencová zomrela ako päťdesiatročná – zvláštna zhoda okolností?

Skvelý herec Ctibor Filčík bol neskôr opakovane navrhovaný na udelenie titulu národného umelca, ale nikdy to neprešlo cez prezidentský stôl. Gustáv Husák bol nesporne osobnosťou, i keď kontroverznou, ale zrejme nemal ten ľudský formát, aby sa povzniesol nad pocit, že sa teraz môže vyvršiť na človeku, ktorý nastúpil v živote Magdy na jeho miesto. Alebo to bola skôr autocenzúra „predposraných“ navrhovateľov? Neviem...

Ester Plicková, vynikajúca etnografka, neter slávneho Karola Plicku, bola iná ako Magda – bola slniečko. Vždy usmiata, priateľská, so zmyslom pre humor. Počas tých niekoľkých rokov, čo boli s Magdou Lokvencovou zamestnankyňami múzea, sa napriek rozdielnym povahám veľmi zblížili. Medzi Ester a mnou nebol taký veľký vekový rozdiel ako medzi mnou a pani Lokvencovou, vytvorili sme si priateľský vzťah. Život nás neskôr zavial na rôzne strany a naše kontakty postupne zanikli. Ester po čase veľmi pekne hodnotila vtedajšiu „mikroklímu“ v Slovenskom národnom múzeu a podiel môjho otca na nej:

„V múzeu vládlo zvláštne ovzdušie, celkom nezvyčajné na vtedajšiu dobu. Vo vzťahoch medzi ľuďmi sa tu ešte stále uplatňovali hodnoty, na iných pracoviskách už dávno zlikvidované – úcta, ohľaduplnosť, korektnosť, poctivosť, čestnosť. Okolo riaditeľa inžiniera Jurkoviča sa sústredila skupinka vynikajúcich ľudí... Ľudia vzácní a výnimoční, s neľahkými životnými osudmi. Všetci, ktorí boli v blízkosti pani Magdy, usilovali sa jej pomôcť a vytvoriť čo najznesiteľnejšiu pracovnú atmosféru.“ (Múzeum, 1966, roč. 11, č. 2).

Ja vám dám mikroklímu, povedala si všemocná strana a rok po odchode týchto dvoch vzácných dám dostal pán riaditeľ Jurkovič kopačky (1956). O tom ešte neskôr.

Do školy (1943) som začal chodiť na Grösslingovú (Štefánikova škola), ale netrvalo dlho a hrozba náletov spojeneckých lietadiel, kvôli ktorým všetci obyvatelia miest museli zastierať večer okná, aby ani lúč svetla neunikol, nás po polroku presťahovala na Hodžovu školu na Palisádach (za socializmu Jilemnického škola). Lenže nálety pokračovali a v roku 1944 sme museli opustiť aj byt v múzeu, ktoré rovnako ležalo v ohrozenej zóne – v blízkosti prístavu a rafinérie Apollo. Nebol to planý poplach, múzeum bolo 16. júna 1944 zasiahnuté bombami a náš byt v podkroví vyhorel do tla. Bývali sme v malom domčeku po starých rodičoch v Modre a otec cestoval denne do Bratislavy. Malé mesto pre mňa bolo zdrojom nových objavov – poľnohospodárstvo, včelárstvo, vinárstvo s jeho čarom starých pivníc, domáce zvieratá, poľovačky – to všetko bol zasa nový svet. Patrilo ku tomu aj chodenie s vedrami po vodu do obecnej studne, rúbanie a nosenie dreva do šporáku a pece v izbe a používanie suchého WC.

Evanjelickú školu v dolnej časti Modry však čochvíľa vystriedala ozajstná dedinská škola na Kráľovej. Prišli totiž červeno-armejci, ktorí, keď objavili množstvo tekutého zlata v modranských pivniciach, pohotovo vyhlásili mesto za „strategičeskij punkt“ a dali všetkým obyvateľom 48 hodín na dočasné vystaňovanie s najnutnejšími vecami („všetko nájdete v poriadku po návrate“ – máš ho vidieť!) Vyhnanstvo pôvodne deklarované na týždeň trvalo asi tri mesiace, počas ktorých si osloboditelia dopriali k vínkum aj kultúru: klavír uja Miška vyniesli na celý ten čas do záhrady, kde slnko a dážď urobili svoju prácu. Oslobodili nás aj od iných vecí – v drevárni, kde rodičia zakopali krabicu s rodinnými šperkami, posmešne na nás zívala prázdna jama. Ale veď dejiny nás učia, že takto a ešte horšie sa správali víťazi vždy. Po čase som pochopil, že ten, čo denne nasadzoval v boji svoj život, má svoj uhol pohľadu na civilné banality. Napriek tomu nikdy nezabudnem, že prvé dve ruské slová, ktoré som sa naučil, boli „Davaj časy!“

Na Kráľovej, kam sme sa vysťahovali, sme žili celá rodina v pre-najatej izbe sedliackeho domčeka. Tam som sa naučil, aké užitočné je hnojisko, čo naň môžem a čo nesmiem hádzať, nosil som kŕm-
vám „nápoj“, prihadzoval seno a skúšal aj hnoj kydať. Sypal som
sliepkam a kŕmil zajace. Všetko ma veľmi bavilo, ale ešte viac ma
prťahovalo to, čo zostalo na pasienkoch a poliach po prechode
frontu: nevybuchnuté strelivo do ručných zbraní a gulometov, míny
a bomby, delostrelecké náboje, slovom všetko, čo nám nahradzo-
valo hračky, ktoré sme v čase vojny stratili. Puškové náboje sme
rozoberali kliešťami, strelný prach sme skladovali v zaváracích
pohároch a prázdnu „hilzňu“ (nábojnicu) sme položili na kameň
a druhým sme na ňu udreli, aby „kapsla“ vybuchla. Z „guliek“
sme nad ohňom vytavovali olovo. Vrchol rozkoše bolo mať niečo
väčšieho, napríklad funkčnú mínu, ktorú sme obložili kameňmi,
zasypali pušným prachom a priviedli k výbuchu imitáciou „cin-
šnůry“: vysypanou cestičkou z pušného prachu, ktorú sme zapálili
a utekali sa schovať. Niekoľko mojich spolužiakov, ktorí boli v expe-
rimentovaní odvážnejší ako ja, prišlo o pár prstov, jeden dokonca
o oko. Ja som utrpel len takú škodu, že keď môj otec objavil môj
„muničák“, tak ma strašne zmlátil. Ten výprask si pamätám dodnes.

Chytávali sme v potoku ryby, aj rakov bolo vtedy dosť. Nádnie
nebolo, nanajvýš prútik s kusom špagátu a zohnutým špendlíkom,
ale radšej sme chytali do ruky. Môj najvýznamnejší rybársky zá-
žitok však nastal, keď nás od potoka s revolverom v ruke vydurila
čistotná červenoarmejka, ktorá sa tam na koni prišla vykúpať. Sa-
mozrejme, že sme sa schovali neďaleko a tak som mal ohromujúcu
premiéru – prvá nahá žena v mojom živote. O pol storočia neskôr
som si na ten zážitok spomenul, keď môj priateľ v Ždiari Bohuš
Oleškák zanôtil goralskú sprostonárodnú:

*Ket jeg byl hlopcisko, vidžol jeg strasidlo,
falatek kožuha, přísíte u břuha!
(Ryby mám rád dodnes.)*

Moje osobné spomienky na vojnu sú poznačené tým, že moji rodičia v strachu, aby som v detskej úprimnosti nepriviedol rodinu do problémov, nehovorili predou mnou o pravom stave vecí a snažili sa (neúspešne) zatajiť aj počúvanie londýnskeho rozhlasu. Napriek tomu, že je skutočne pravdou, že ekonomická kondícia Slovenského štátu bola neporovnateľne lepšia ako vo väčšine vojnou postihnutých štátov Európy, v našej rodine sa vyznávala vernosť československej ideí a nikdy nedošlo k vnútornému stožňeniu s vtedajšou ideológiou. Brat mojej starej mamy, generál Rudolf Viest, bol spolu so spisovateľmi Jankom Jesenským, Jozefom Gregorom Tajovským, architektom Jurajom Tvarožkom a ďalšími bývalými československými legionármi signatárom listu adresovanému zasadaniu Slovenského snemu dňa 14. marca 1939, v ktorom odsudzovali vznik „samostatného štátu po boku niektorého susedného štátu“. Neskôr bol vedúcou osobnosťou Slovenského národného povstania, čo ho stálo život.

Zhodou okolností v Modre, ktorá bola ďaleko od povstaleckých oblastí, bola iba malá nemecká posádka, mladí chlapci, ktorých veliteľ bol slušný človek. Vraj vedel aj o židovských deťoch, ukrytých v miestnom sirotinci, a túto vedomosť nezneužil. Keď v apríli 1945 prišli Rusi, bol som z toho trochu zmätený, i keď som už dávno tušil, že tajnostkárstvo dospelákov skrýva v sebe čosi dôležitého. Bolo slnečné predpoludnie, celá rodina sme boli u Štetkovcov (teta Elenka bola otcova sestra) na Štúrovej ulici, pretože tam bola solídna pivnica na ukrytie. Na chvíľu sa mi podarilo odtiaľ utiecť a videl som, ako Rusi postupujú smerom od kostola k hornej bráne, kryjú sa za rohy domov a strieľajú dávkami zo samopalov. Rýchlo ma však mama zahнала späť do bezpečia pivnice, ktorú dnes môže každý navštíviť ako hosť vinárskeho domu U Šebov a dať si tam pohár vína.

Na jeseň roku 1945 sme sa vrátili do Bratislavy. Náš zbombardovaný služobný byt v múzeu sa už nikdy neobnovil, ale otec zohnal pekný nájomný byt v jednom z činžovných domov staviteľa

Micheru – povedať v Bratislave „micherák“ znamenalo dobré bývanie. Chodil som ešte len do tretej triedy, ale bola to už šiesta škola: Štefánikova, Hodžova, Modra, Kráľová, ešte raz Modra a teraz na celé dva roky škola na Karpatskej ulici v Bratislave. Z akéhosi dôvodu v tom čase bolo pre výborných žiakov možné vynechať piatu triedu a ísť rovno na vyšší stupeň. Tak som sa dostal na školu č. 7 – II. Štátne reálne gymnázium, ktoré stálo na Kozej ulici, tam, kde dnes je ministerstvo spravodlivosti a Najvyšší súd. Trvalo to iba rok, pretože nižší stupeň gymnázia bol zrušený a nastalo obdobie Deväťročnej strednej školy – škola č. 8 Uršulínky, č. 9 Slovanská ulica. Tam ma zastihla ďalšia reforma – deväť rokov sa skrátilo na osem a zaviedli nám záverečné skúšky, tzv. „malú maturitu.“ Nuž a potom opäť gympeľ – III. štátne gymnázium na Dunajskej, škola č. 10, a Jelenia ulica, škola č. 11. To číslo bolo symbolické, pretože opäť náš ročník postihla ďalšia reforma. Opäť skrátenie o jeden rok, z dvanásťročienky sa stala Jedenásťročná stredná škola (gymnázium už neexistovalo) a my sme museli za cenu popoludňajších doučovaní zvládnuť látku dvoch ročníkov za rok a – maturita.

Písal sa rok 1954 a ja som dostával pociť, čo znamená byť príslušníkom inej ako robotnícko-roľníckej vrstvy obyvateľstva a ešte k tomu mať v najbližšej rodine troch kňazov. Na prijatie potomka „pracujúcej inteligencie“ na akúkoľvek vysokú školu bolo treba, aby sa manuálne zúčastnil na budovaní socializmu. Pripomínalo mi to kupovanie odpustkov v stredovekej katolíckej cirkvi. Tak som počas dvoch rokov po sebe polovicu prázdnin pracoval na stavbách: stavali sme hydrocentrálu v Novom Meste nad Váhom a v Handlovej bytovky pre baníkov. Obe stavby dodnes stoja, dobre som ich postavil (!) a s odstupom času som si uvedomil, že to, čo som tam zažil a naučil sa z manuálnej práce, mi nakoniec v živote nebolo na škodu, naopak. Tieto pracovné brigády, z ktorých najznámejšie boli Trať mládeže a Priehrada mládeže, boli v tej dobe pre nás, ľudí s „kádrovými nedostatkami“, nutnou samozrejmosťou. Jednoducho sme si museli uvedomiť, kto v tom štáte vládne a že

sme občania druhej kategórie. Navyše v celom príbuzenstve sme nemali ani jediného komunistu, čo bolo síce pekné, ale nepraktické.

V rovnakom čase môjho otca, práve preto, že nebol v Komunistickej strane a udržiaval na pracovisku atmosféru, o ktorej písala Ester Plicková (začalo sa presadzovať, že každý vedúci pracovník by mal byť komunistu), degradovali v múzeu z riaditeľskej funkcie na kustóda poľnohospodárskych zbierok a v deň jeho šesťdesiatky ho odsunuli do dôchodku. Bol preňho veľmi ťažkým trestom, pretože ako typický Jurkovič nemal okrem svojej práce žiadne hobby – nefajčil, nepil, nemal bokovky, nechodil na futbal, ani na hokej, ani na ryby, ani do kaviarne (pre mňa to bolo mementom, že si treba už od mladosti pestovať nejaké príjemné neresti – uspel som!) Pritom tata vôbec nedopadol tak zle ako jeho bratia: staršiemu Ivanovi znárodnili podnik – pílu, ktorú si kúpil po roku 1945 za celoživotné úspory vrcholového bankového pracovníka v naivnej predstave, že teraz po vojne sa začne budovať. Navyše, pretože mal pekný byt na rohu Grösslingovej a Štúrovej, ktorý nejaký komunist „potreboval“, vystaňovali ho v rámci takzvanej akcie B z Bratislavy na vidiek (nesmel bývať ani v okresnom meste, to boli pravidlá tejto akcie, takže hoci pracoval v Liptovskom Mikuláši, bývať musel v Okoličnom). *Accessoire* k akcii B okrem vyhodnenia postihnutého z práce bolo aj vylúčenie jeho syna, vynikajúceho študenta, zo štvrtého ročníka medicíny. Mladšieho otcovho brata Ladislava, kňaza, dokonca uväznili 18. apríla 1962 v rámci akcie ŠtB, ktorá mala názov „Fanatik“. Vo väzbe strávil niekoľko mesiacov čakaním na súdne pokračovanie, ktoré bolo 9. – 11. júla 1962. Vďaka tomu, že „vedúci protištátnej skupiny pripravujúcej prevrat“ pán farár Jozef Juráš, keď prehliadol hru vyšetrovateľov, vzal celú fiktívnu, vymyslenú vinu na seba a nechal sa odsúdiť za „trestný čin vlastizrady“ na trinásť rokov, výmery trestov väzenia jeho spoluobžalovaných troch kolegov boli miernejšie. Takže ujo Lacko dostal „iba“ štyri roky väzenia plus päť rokov zákaz činnosti za „rozvracanie republiky“ a keď ho 30. júla 1964 prepustili,

zamestnal sa tento doktor filozofie ako skladový robotník v národnom podniku Cesty Košice. Vo svojom kňazskom povolání mohol pokračovať až v roku 1968.

Intermezzo – dobový vtip, ktorý vlastne ani vtipom nebol: Sedel som štyri roky! – A za čo? – Za nič! – Klameš, za nič dávajú osem!

Ujko Dušan Jurkovič, architekt, národný umelec a autor (nielen) Štefánikovej mohyly na Bradle, vlastnil tehelňu v Trnave, ktorú kúpil v šťastne nevedomom roku 1913 a niesla jeho meno. Znárodnili ju, ale aspoň jeho najmladší syn, ujo Pavel, zostal tam ako národný správca, neskôr riaditeľ. Nie nadtľho, pretože nejaký darebák, ktorého ujo vyhodil kvôli opitosti z výrobnéj linky, ho udal za čosi vymyslené na Okresnom výbore KSS. Sedel vo väzbe 97 dní, kým sa nepreukázalo, že udanie bolo falošné. Po prepustení (bez „prepáčte“) už nebol riaditeľom, ale radovým pracovníkom. Udavačovi sa nielen nič nestalo, ale dostal o nejaký čas jedno z najvyšších štátnych vyznamenaní – Rad práce. (Ujo Pavel to uvádza v knihe „Zločiny komunizmu“ bez udania mena toho súdruha, škoda.) Staršieho Pavlovho brata Jána takisto vystaľovali v akcii B – jeho krásny byt na Gorkého ulici sa zapáčil akémusi funkcionárovi. Spomínaná otcova sestra teta Elenka a jej manžel prišli o rozsiahle vinohrady a boli označení za „kulakov“. Všetko toto formovalo môj názor na to, čo sa nazývalo „ľudová demokracia“: bola to v skutočnosti neúprosná diktatúra. Pretože žiť bolo treba, ten názor som si nechal pre seba a žil som – tak ako všetci tí, ktorí tiež nemali dôvod veriť oficiálnej propagande – v permanentnej pretvárke. Až do roku 1989...

Mnohí ľudia dnes sú oprávnené nespokojní s nešvármi súčasnej spoločnosti a pýtajú sa sami seba, či stálo za to štrngat' kľúčmi. Táto otázka mi v živote nenapadne – každý, kto vidí trochu ďalej ako na špičku svojho nosa a na spomienku na mlieko za dve koruny, musí mať jasno. Viem, je veľa ľudí, ktorí v ére socializmu šikanu vo svojom najbližšom okolí nezažili a spomínajú na tie časy len v dobrom. Takáto krátkozrakosť je, samozrejme, oveľa

pohodlnejšia než štúdium skutočných, pravdivých svedectiev doby. Ak sú – bohužiaľ – medzi nami ľudia, ktorí hlásajú, že Zem je plochá a holokaust je výmysel, bolo by čudné, ak by sa nenašli iní, ktorí budú šíriť bludy o socializme.

Medzitým v mojom živote nastala zmena. Vo veku pätnásť rokov a hormonálnych tornád ma zasiahol swingový jazz a dychové nástroje, flauta, klarinet, saxofón. Nie že by to bol jediný koníček, tých som mal veľa: astronómia, fotografovanie vrátane celého mokrého procesu a farebných filtrov v tmavej komore, bábkové divadlo, chemické pokusy, akvaristika, plávanie v klube Slovan, neskôr Iskra – ale toto bolo vážne. Prvýkrát som pocítil, že hudba je niečo, čo ma naplňa celého, a preto moja voľba po maturite bola: konzervatórium. Nepýtajte sa na ten nátlak zo strany rodiny, ktorému som napokon podľahol – „načo by si išiel na ďalšiu strednú školu, však tá tá chémia vždy bavila a hrať si môžeš popritom“. Teda školou č. 12 sa stala Chemická (dnes Chemicko-technologická) fakulta SVŠT. Nehral som hudbu iba „popritom“, hral som odušu v rôznych kapelách, hrávali sme každý víkend na rôznych podujatiach, škola ma nebavila a bolo treba vec riešiť. Moje riešenie bolo brutálne: po treťom semestri som tajne prestal chodiť do školy, počkal som si na oznámenie o vylúčení zo štúdia a ukázal som ho rodičom – „a teraz pôjdem na konzervatórium!“ Teraz sa už vôbec nepýtajte...

Tak som ešte pár mesiacov robil laboranta na Ústrednom kontrolnom a skúšobnom ústave poľnohospodárskom a pritom som chodil na hodiny flauty k p. Schmidtovi, ktorý spolu s p. Brunerom bol prvým flautistom Slovenskej filharmónie. Prijímačky som spravil a vstúpil som na školu č. 13 – Konzervatórium. Boli sme trochu komická trieda, pretože nás 19- až 20-ročných maturantov tam bolo viac, a vedľa nás 14- až 15-ročné detičky (vrátane pár pekných baletiek v dievčenskom rozpuku, napríklad Eva Mária Chalupová). Pre mňa bolo požehnaním, že ako maturant som musel navštevovať iba hudobné predmety a mohol som o to

viac cvičiť. S maturitou, ktorú som mal, mi totiž na prijímačky na VŠMU stačilo dosiahnuť v hlavnom nástroji úroveň absolventa 5-ročného konzervatória. Podarilo sa mi to za tri roky, potom som mohol vstúpiť na svoju vytúženú metú – na Hudobnú fakultu VŠMU. Bola to škola č. 14, moja posledná, ak nerátam autoškolu a VUML (Večerná univerzita marxizmu-leninizmu, povinná buzerácia všetkých, ktorí mali hocijaké ambície.)

Moje školské roky boli teda riadne chaotické, rôzne reformy a striedanie škôl (povinné podľa bydliska a navyše skoro každý rok tomu istému bydlisku prideliť inú školu). Nemám pocit, že mi to ublížilo, zažil som rôzne pedagogické metódy a prakticky nebolo v Bratislave chlapcov a dievčat v mojom veku, ktorých by som aspoň z videnia nepoznal. Keďže som trikrát získal náskok jedného roku (po 4. triede a zrušením 9. a 12. ročníka), podarilo sa mi, napriek dvojnásobnej strednej škole a troch semestroch techniky, skončiť ako 26-ročnému po 19 rokoch chodenia do školy. To som bol už ženáčom, otcom a prvým flautistom Symfonického orchestra Slovenského rozhlasu (od roku 1961). A okrem rodiny, štúdia a zamestnania som hral naplno jazz, po sobotách chlieb náš vedľajší na plesoch a zábavách, s priateľmi som organizoval „Sväzácke predpoludnia“ (1959 – 1960), na ktorých som aj účinkoval, a s kvintetom Medik som získal v Helsinkách zlatú medailu v kategórii malých jazzových súborov (1962).

Bolo toho veľa a cítil som, že niečo musím vypustiť. Po helsinskom úspechu som oznámil spoluhráčom z Medik, že nerád, ale ak chcem o jeden a pol roka dobre dokončiť školu v dennom štúdiu a súčasne som zamestnaný na plný úväzok, musím s jazzom skončiť. Dodnes je mi to ľúto, ale bolo to správne rozhodnutie. Na jar roku 1963 som s orchestrom Slovenskej filharmónie pod taktovkou prof. Ludovíta Rajtera zahral spamäti *Koncert pre flautu a orchester* od Jacqua Iberty (bolo to prvé uvedenie tejto skladby v Bratislave) a skončil som s červeným diplomom. V mojom indexe sú za celé štyri roky samé výborné a jediná dvojka v druhom ročníku z dejín hudby, ktorú mi dal Ivan Hrušovský – tak dlho ma skúšal, kým

konečne neprišiel na niečo, na čo som nezabral, a s úľavou mi tú dvojku dal, pretože sa vedelo, že sme priatelia a nechcel, aby sa hovorilo o protekcii. Mimochodom, z *Textov* Ivana Paríka som sa dozvedel, že jemu vyviedol to isté.

Teraz s diplomom v ruke ma čakali dva roky základnej vojenskej služby, pretože v tých rokoch na VŠMU nebola tzv. vojenská príprava a tie tri semestre vojny, ktoré som absolvoval na SVŠT sa mi nezarátavali – to bol trest za nedokončenie štúdia. Dvadsaťšesťročná hlava rodiny, člen Symfonického orchestra Slovenského rozhlasu, uznávaný jazzový hráč a klasický sólista sa musí obliecť do uniformy vojaka základnej vojenskej služby, no fuj. Ešte že existovalo niečo, čo by som v porovnaní s nepodmienečným trestom odňatia civilnej slobody nazval podmieneným – a to bola možnosť odslúžiť si „vojnu“ vo Vojenskom umeleckom súbore Hrdinu Sovietskeho zväzu Kapitána Jána Nálepku, nositeľovi Radu práce, Bratislava – aby ste si nemysleli, že to bola len taká nejaká gulášpartia. A aby ste sa v tom vyznali, tak Nálepka bol Hrdina a Rad práce dostal súbor, nech je to jasné.

Budúci viceprezident Mercedes klubu